

УДК 343.131

С. О. Ковальчук, канд. юрид. наук, доцентІвано-Франківського факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»
вул. Максимовича, 13, Івано-Франківськ, 76007, Україна

ПІДСТАВИ І ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОГО СЛІДСТВА В АПЕЛЯЦІЙНОМУ СУДІ

Стаття присвячена визначенню підстав і процесуального порядку проведення судового слідства апеляційним судом за чинним КПК України і проектом нового КПК України. Аналізуються повноваження апеляційного суду та права сторін при їх участі у судовому слідстві, на підставі чого вносяться пропозиції щодо удосконалення кримінально-процесуального закону.

Ключові слова: апеляційне провадження, судове слідство, апеляційний суд, сторони кримінального процесу.

Апеляційне провадження виступає самостійною стадією кримінального процесу, в якій апеляційний суд (у тлумаченні п. 4 ст. 32 КПК України) перевіряє в межах поданої апеляції законність та обґрунтованість вироку суду першої інстанції, який не набрав законної сили, а також постанови та ухвали суду першої інстанції та постановляє рішення про залишення їх без змін, зміну чи скасування. Апеляційне провадження, як і будь-яка інша стадія кримінального процесу, характеризується притаманними їй етапами, одним з яких виступає судове слідство.

Дослідженню теоретичних і практичних проблем проведення судового слідства в апеляційному суді присвячена значна увага вчених. Зокрема, вказані питання розглядають у своїх працях Н. Р. Бобечко, В. Т. Маляренко, М. А. Маркуш, І. Ю. Мірошников, М. М. Михеєнко, П. П. Пилипчук, В. О. Попелюшко, В. І. Шишкін, О. Г. Шило та інші вчені. Проте, у юридичній літературі питання щодо проведення апеляційним судом судового слідства розглядаються недостатньо повно. Це зумовлює необхідність постановки в якості мети статті дослідження підстав і процесуального порядку проведення судового слідства в апеляційному суді з урахуванням норм чинного КПК України і проекту нового КПК України.

Як передбачає ч. 5 ст. 362 КПК України, судове слідство в апеляційному суді провадиться за правилами глави 26 КПК України лише щодо тієї частини вироку, законність і обґрунтованість якої оспорується в апеляції. При цьому, відповідно до ч. 3 ст. 358 КПК України, апеляційний суд може визнати необхідним проведення судового слідства в повному обсязі чи частково, коли є підстави вважати, що судове слідство судом першої інстанції було проведено неповно чи однобічно. Як вказує І. Ю. Мірошников, судове слідство в апеляційній інстанції не можна вважати повторенням судового слідства у суді першої інстанції, оскільки вони є новим, самостійним дослідженням матеріалів справи [1, 278].

П. 1 ч. 1 ст. 358 КПК України закріплює, що питання про необхідність проведення судового слідства та його обсяг вирішується при попередньому розгляді справи апеляційним судом. Проте, потрібно враховувати, що необхідність у проведенні судового слідства може виникати і на більш пізніх етапах стадії апеляційного провадження (зокрема, під час підготовчої частини судового засідання, виконанні апеляційним судом процесуальних дій, визначених ч. 4 ст. 362 КПК України). Це

цього, ст. 407 проекту КПК України, яка визначає повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги, не передбачає його повноважень щодо повернення кримінальних справ на додаткове розслідування.

Судове слідство є самостійним етапом стадії апеляційного провадження, який полягає у безпосередньому дослідженні апеляційним судом доказів у кримінальній справі. Порядок їх дослідження під час судового слідства, відповідно до ч. 2 ст. 299 КПК України, визначається ухвалою апеляційного суду з урахуванням думок сторін щодо послідовності їх дослідження, які з'ясовуються апеляційним судом у порядку ч. 1 ст. 299 КПК України. Таким чином, визначення порядку дослідження доказів у судовому слідстві покладається у залежність від волевиявлення сторін.

Як передбачає ч. 1 п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику постановлення судами вироків (постанов) при розгляді кримінальних справ в апеляційному порядку» від 15.05.2006 р. № 1, із ч. 3 ст. 358 і ч. 5 ст. 362 КПК України впливає, що під час судового слідства апеляційний суд може досліджувати всі докази, що є у справі, або лише ті, правильність оцінки чи повноти дослідження яких судом першої інстанції оспорено в апеляції (апеляціях), або ж які він зовсім не досліджував [6]. Під час судового слідства апеляційним судом проводяться судові дії, направлені на дослідження доказів. До їх числа відносяться: допит засудженого, виправданого, допит свідка, потерпілого, проведення експертизи, допит експерта, огляд речових доказів, огляд та оголошення документів тощо. Порядок їх проведення врегульовується відповідними нормами глави 26 КПК України, яка визначає порядок виконання вказаних процесуальних дій у судовому слідстві, що проводиться судом першої інстанції. Аналогічним чином вказане питання вирішується й у проекті КПК України, ч. 1 ст. 405 якого передбачає, що апеляційний розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції з урахуванням особливостей, передбачених главою 31 проекту [3].

Водночас, процесуальним діям, направленим на дослідження доказів, що можуть проводитися апеляційним судом, притаманні певні особливості, зумовлені змістом стадії апеляційного провадження. До числа таких особливостей можна віднести: 1) метою їх проведення є усунення неповноти та однобічності судового слідства, проведеного судом першої інстанції; 2) проведення вказаних судових дій повинно стосуватися лише тієї частини вироку або постанови, законність та обґрунтованість якої оспорується в апеляції; 3) їх проведення апеляційним судом є необхідним у випадках, коли під час судового слідства, проведеного судом першої інстанції, ці судові дії були проведені неповно, поверхнево; отримані при їх проведенні фактичні дані є суперечливими, не відповідають іншим доказам у справі; 4) обсяг проведення судових дій повинен забезпечувати усунення неповноти та однобічності судового слідства, проведеного судом першої інстанції, а тому їх межі можуть бути як вузкими, так і ширшими, ніж у суді першої інстанції.

Необхідно погодитися з думкою М. М. Михеєнка та В. І. Шишкіна, які зазначають, що проведення апеляційного оскарження повинно відбуватися «за нормами, які регулюють процес у першій інстанції, але тільки щодо дослідження нових обставин, в решті ж (ознайомлення з обставинами, які були встановлені в суді першої інстанції) матеріали тільки приймаються до оцінки» [7, 22]. При цьому, як передбачає ч. 2 п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику постановлення судами вироків (постанов) при розгляді кримінальних справ в апеляційному порядку» від 15.05.2006 р. № 1, виходячи з принципу безпосередності дослідження доказів, апеляційний суд не вправі дати їм іншу оцінку, ніж та, яку дав суд першої інстанції, якщо їх не було досліджено під час апеляційного розгляду справи [6].

Г. М. Разінкіна наголошує, що в апеляційному суді, так само, як і в суді першої інстанції, важливе значення має активна участь сторін у дослідженні доказів та обставин, які підлягають доказуванню [4, 126]. Тому сторони не повинні займати пасивну позицію у доказуванні, оскільки повинні підтвердити свої доводи та мір-

ставно було відмовлено. Внаслідок цього залишилися недослідженими істотні обставини справи. У зв'язку з тим, що апеляційний суд не прийняв до уваги викладені в апеляції доводи та не спростував їх, колегія суддів скасувала ухвалу апеляційного суду, а кримінальну справу направила на новий апеляційний розгляд [9].

Після завершення дослідження апеляційним судом доказів головууючий у порядку ст. 317 КПК України опитує учасників судового розгляду щодо необхідності доповнення проведеного судового слідства. У випадку, якщо ними будуть заявлені клопотання про доповнення судового слідства, апеляційний суд обговорює та вирішує їх, після чого у випадку їх задоволення виконує додаткові судові дії, направлені на дослідження доказів та оголошує судове слідство завершеним.

У випадках, коли судовий розгляд кримінальної справи судом першої інстанції здійснювався за скороченим порядком постановлення вироку (ч. 3 ст. 299 і ст. 301–1 КПК України), апеляційний суд не здійснює перевірку фактичних обставин справи, встановлених судом першої інстанції, та не проводить судове слідство щодо їх дослідження. Зокрема, як передбачає ч. 1 ст. 365 КПК України, висновки суду першої інстанції щодо фактичних обставин справи, які не оспорювалися і стосовно яких відповідно до вимог ч. 1 ст. 299 і ст. 301–1 КПК України докази не досліджувалися, не перевіряються. Відповідне за змістом положення міститься й у ч. 1 ст. 394 проекту КПК України, відповідно до якого вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження в порядку, передбаченому ст. ст. 381 і 382 цього Кодексу, не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини [3].

Позиція про недоцільність проведення судового слідства у справах, судовий розгляд яких здійснювався за скороченим порядком постановлення вироку, відстоюється Пленумом Верховного Суду України, який у ч. 1 п. 7 Постанови «Про практику постановлення судами вироків (постанов) при розгляді кримінальних справ в апеляційному порядку» від 15.05.2006 р. № 1 визначає, що у випадках, коли суд першої інстанції відповідно до ст. 299 КПК України докази не досліджував або досліджував частково, апеляційний суд має провести судове слідство з метою з'ясування лише тих фактичних обставин справи, які оспорювалися у суді першої інстанції [6]. Виходячи з цього, норма ч. 1 ст. 365 КПК України обмежує права засудженого, виправданого та їх захисника, оскільки вони вправі оскаржити вирок суду першої інстанції, постановлений за результатами скороченого судового розгляду кримінальної справи, лише з підстав невідповідності призначеного покарання ступеню тяжкості злочину та особі засудженого. При цьому засуджений, виправданий та їх захисник вправі просити апеляційний суд лише про: 1) пом'якшення призначеного покарання; 2) зміну кваліфікації злочину і застосування закону про менш тяжкий злочин; 3) зменшення сум, які підлягають стягненню.

Підсумовуючи викладене, потрібно відзначити, що судове слідство, яке проводиться апеляційним судом, відіграє важливу роль в усуненні неповноти та односторонності судового слідства, проведеного судом першої інстанції. Як відзначає В. О. Попелюшко, «апеляційний розгляд справи без проведення судового слідства, згідно із законом, тотожний касаційному» [10, 68]. У зв'язку з цим необхідно погодитися з думкою О. Г. Шило, яка наголошує, що «судове слідство мусить бути визнано обов'язковою невід'ємною частиною апеляційного розгляду кримінальних справ» [11, 67]. Аналогічна позиція відстоюється й Н. Р. Бобечком, який пропонує внести до КПК України зміни, що визначали б судове слідство обов'язковою частиною апеляційного розгляду кримінальної справи у разі подання апеляції на вирок, постанови про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру, постанови (ухвали) про закриття справи або про повернення справи на додаткове розслідування [2, 204].

Запровадження такого порядку дозволить апеляційному суду перевіряти правильність не лише застосування судом першої інстанції норм матеріального та процесуального закону, але й встановлення ним фактичних обставин кримінальної справи. Внесення відповідних змін до кримінально-процесуального закону зумовлює також необхідність: 1) виключення з чинного КПК України ч. 3 ст. 299 і ст. 301–1 та з проекту нового КПК України ст. ст. 381 і 382, які передбачають можливість проведення судом першої інстанції судового розгляду кримінальної справи за скороченим порядком постановлення вироку; 2) виключення з чинного КПК України ч. 1 ст. 365 та з проекту нового КПК України ч. 1 ст. 394, які закріплюють неможливість перегляду в апеляційному порядку вироку суду першої інстанції, постановленого за скороченим порядком.

Викладені в статті положення щодо підстав і процесуального порядку проведення судового слідства в апеляційному суді з урахуванням норм чинного КПК України і проекту нового КПК України повинні знайти свій подальший розвиток за такими напрямками: 1) наукове обговорення доцільності внесення змін до чинного КПК України і проекту нового КПК України, які б передбачали обов'язкове проведення судового слідства в апеляційному суді; 2) наукове обговорення доцільності виключення з чинного КПК України і проекту нового КПК України норм, які передбачають можливість проведення судом першої інстанції судового розгляду кримінальної справи за скороченим порядком постановлення вироку і неможливість перегляду в апеляційному порядку його вироків, постановлених за таким порядком; 3) розробка та формулювання проектів норм, які б визначали обов'язковість проведення судового слідства в апеляційному суді та процесуальний статус суду та сторін під час його проведення.

Література

1. Мірошников І. Ю. Особливості судового слідства апеляційної інстанції / І. Ю. Мірошников // Судова реформа в Україні. Проблеми і перспективи: Матеріали науково-практичної конференції. 18–19 квітня 2002 р., м. Харків. — К.; Х., 2002. — С. 276–279.
2. Бобечко Н. Проведення судового слідства в апеляційному суді: суддівський угляд чи процесуальна необхідність? / Н. Р. Бобечко // Право України. — 2011. — № 6. — С. 198–204.
3. Проект Кримінального процесуального кодексу України, внесений на розгляд Верховної Ради України Президентом України (реєстраційний номер 9700 від 13.01.2012 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=42312
4. Разинкина А. Н. Апелляция в уголовном судопроизводстве / А. Н. Разинкина. — М.: Юрлитинформ, 2004. — 160 с.
5. Ковтун Н. Н. Апелляционное производство в уголовном процессе России: проблемы и решения / Н. Н. Ковтун, А. С. Александров // Государство и право. — 2001. — № 3. — С. 38–45.
6. Про практику постановлення судами вироків (постанов) при розгляді кримінальних справ в апеляційному порядку: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 р. № 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/922D0C6EF39D76F5C2257199004E1C80>
7. Михеєнко М. Апеляційне провадження як резерв змагальності в судах другої інстанції / М. Михеєнко, В. Шишкін // Право України. — 1995. — № 1. — С. 20–24.
8. Мірошников І. Ю. Судове слідство в апеляційній інстанції: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / І. Ю. Мірошников. — Х., 2006. — 20 с.
9. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 24.04.2007 р. (витяг) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nau.kiev.ua
10. Попелюшко В. О. «Мала» судова реформа в Україні та захист прав громадян / В. О. Попелюшко. — Острозька Національний університет «Острозька академія», 2003. — 124 с.
11. Шило О. Г. Защита по уголовным делам и вопросы ее реализации в стадии кассационного производства: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О. Г. Шило. — Х., 1996. — 228 с.

С. А. Ковальчук, канд. юрид. наук, доцент

Ивано-Франковского факультета
Национального университета «Одесская юридическая академия»
ул. Максимовича, 13, Ивано-Франковск, 76007, Украина

ОСНОВАНИЯ И ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕНИЯ СУДЕБНОГО СЛЕДСТВИЯ В АПЕЛЛЯЦИОННОМ СУДЕ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена определению оснований и процессуального порядка проведения судебного следствия апелляционным судом по действующему УПК Украины и проекту нового УПК Украины. Анализируются полномочия апелляционного суда и права сторон при их участии в судебном следствии, на основании чего вносятся предложения относительно усовершенствования криминально-процессуального закона.

Ключевые слова: апелляционное производство, судебное следствие, апелляционный суд, стороны уголовного процесса.